

Z próby

Mezinárodní translatologické kolokvium v Greifswaldu

Mezinárodní kolokvium nazvané *Übersetzung als Kulturvermittlung* (Překlad jako zprostředkování kultury) proběhlo ve dnech 10.–11. dubna 2014 v německém Greifswaldu. Kolokvium se konalo v prostorách vědeckého institutu Alfred Krupp Wissenschaftskolleg, který setkání organizoval společně s Ústavem české literatury a knihovnictví brněnské Fiozofické fakulty MU. Po loňském kolokviu *Film adaptation: A dialogue among approaches* se jednalo o druhou akci zorganizovanou ve spolupráci těchto dvou institucí. Finanční podporu stejně jako minulý rok zajistila nadace Alfred Krupp von Bohlen und Halbach-Stiftung. V přátelské atmosféře zazněly příspěvky dvanácti účastníků z několika zemí, k nimž patřili nejen translatologové, ale také didaktici překladu a literární vědci. Opakujícím se tématem přednášek i debat byla reflexe potřeby mezi-univerzitní a mezioborové spolupráce při vzdělávání budoucích překladatelů a důležitá role kultury v překladatelském procesu.

Kolokvium otevřela přednáška klíčové mluvčí Christine Nord, uznávané německé teoretičky překladu, která v současnosti působí na univerzitě v jihoafrickém Bloemfontein. Nord hovořila o problému vzdělávání učitelů překladu, jež velmi často zcela chybí – vyučující si budují své didaktické metody až „za pochodu“ během praxe, metodou pokusu a omylu. Většinou však nemají příležitost svá zjištění předat mladším kolegům, kteří tedy musí podstoupit stejný proces získávání metodologických poznatků na základě vlastní zkušenosti. Nord představila model překladatelské kompetence, jež podle ní zahrnuje praktické schopnosti (např. schopnost abstrakce při interpretaci zdrojového textu, schopnost rozhodnout se ve sporných případech pro jedno řešení, kreativita apod.) i teoretické znalosti, zahrnující znalost jazyka (včetně relevantní terminologie) i kultury jak zdrojového, tak cílového textu. O tyto schopnosti a vědomosti se pak opírají překladatelské dovednosti, jako např. analýza textu, vlastní produkce textu nebo rešerše. Jako zástupkyně funkcionalistické teorie překladu klade Nord důraz na požadovanou funkci translátu, která určuje, jaký typ translace má překladatel zvolit: dokumentární (cílový text zachovává pragmatiku originálu, „dokumentuje“ výchozí komunikační situaci) nebo instrumentální (pragmatika cílového textu je přizpůsobena nové situaci, tedy cílové kultuře – text slouží jako nástroj pro novou komunikaci). Do vzdělávání překladatelů by měla patřit také klasifikace, analýza a hledání řešení různých překladatelských problémů, ať už pragmatických, kulturně specifických nebo

jazykových. Systematický a pozvolný výcvik překladatelů, jenž by měl vždy postupovat od známého k novému, studenty nejen připraví na těžkosti, s nimiž se budou setkávat, ale také jim dodá motivaci a sebevědomí.

O didaktice překládání promluvil i Zbyněk Fišer z Ústavu české literatury a knihovnictví, který se zaměřil na využití metod tvůrčího psaní při nácviu překládání. Osvojení technik kreativního psaní a cvičení zaměřených na rozvoj tvořivosti studentům pomáhají při interpretaci a analýze výchozího textu, při určování žádoucí funkce cílového textu a na ní závislého způsobu translace i při následné tvorbě cílového textu a jeho optimalizaci. Kreativitou při překládání se zabýval i příspěvek Raiji Hauck z Greifswaldské univerzity. Na příkladu ruského nonsensového textu založeného na neologismech mluvčí ukázala, že texty podobného charakteru cvičí u budoucích překladatelů schopnosti rešerše a zvyšují jejich sebevědomí. Jiným příkladem byly tzv. povídky o 50 slovech, které lze podle Hauck úspěšně používat také při výuce cizího jazyka. Tématu kreativity při překládání se dotkla rovněž amerikanistka Irena Přibyllová z Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, která se věnovala problematice říkanek. Z pohledu překladu jsou říkanky záladnou oblastí – překladatelům často chybí znalost této části cizí kultury, protože v dané jazykové oblasti nevyrostali. Říkanky nebo narážky na ně se však velmi často objevují v literatuře a jejich nerozpoznání může vést ke zkreslení nebo ochuzení překládaného textu (známým příkladem je překlad filmu *One Flew Over the Cuckoo's Nest* jako *Přelet nad kukaččím hnízdem*). Mluvčí zmínila také využití říkanek v překladatelských kurzech jako vhodné cvičení kreativního překládání i citu pro zvukovou stránku jazyka.

Zazněly také dvě přednášky zabývající se vzděláváním překladatelů z hlediska možnosti využití elektronických jazykových korpusů. Bernhard Bremer z Greifswaldské univerzity popsal různé druhy korpusů a podrobněji představil paralelní korpusy a jejich využití při porovnávání a hodnocení překladů. Jarmila Fictumová a Jiří Rambousek, anglisté z brněnské Filozofické fakulty, představili několik digitálních pomůcek vyvinutých jejich katedrou, jako jsou např. interaktivní překladová cvičení nebo paralelní korpus Kapradí, v němž jsou shromážděny české překlady Shakespeareových her. Oba mluvčí využívají při výuce zejména typ korpusu Translation Learner Corpus, který umožňuje zobrazit překlady jednoho výchozího textu od různých studentů. Brněnská anglistika dále vyvinula vlastní software Hypal (Hybrid Parallel Text Alligner), jenž skýtá možnost zobrazit různé překlady na úrovni vět a také porovnat a statisticky zpracovat typy chyb, které se v překladech objevují. Příspěvek podnítil diskusi o obtížnosti klasifikace chyb, v níž byla zmíněna mj. potřeba rozlišovat mezi překladatelskými chybami a chybami způsobenými nedostatečnou kompetencí v cílovém jazyce.

Další kulturní a jazykové prostředí zprostředkoval romanista Petr Kyloušek z Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, který na příkladu quebecké literatury ukázal,

jaké problémy může přinášet překlad textů z oblastí, jež byly dříve jazykově periferní. Konkrétně se zaměřil na tvorbu Michela Tremblaye, jenž ve svých dílech využívá montrealského sociolektu „joul“. Tato přednáška vyvolala obecnější diskusi o možnostech překládání nestandardního jazyka, obzvláště v případech, kdy v posledních letech dochází k přeměně dialektu ve svébytný – a tedy vlastně standardní – jazyk, jak se tomu děje nejen u quebecké francouzštiny, ale např. také u afroamerické angličtiny.

Další příspěvky se na translaci podívaly z intermediálního pohledu. Katja Krebs z Bristolské univerzity mluvila o překladech divadelních her pro inscenace. Dá se zde pozorovat napětí mezi překladatelskou a inscenační tradicí; je předmětem diskuse, zda by překlad měl spíše zachovávat věrnost originálu nebo text přizpůsobovat potřebám plánovaného provedení v daném divadle. Podle přednášející je minimálně v britském divadle hra při překladu většinou adaptována pro konkrétní inscenaci – slovo „překlad“ tedy není nutně tím nejlepším výrazem pro tuto praxi, neboť může podněcovat k protestům a nespokojenosti (např. výtky, že překladatel do textu něco přidal). Camilla Badstübner-Kizik z Poznaně se ve své přednášce věnovala diegeticky vícejazyčným filmům a řešením jejich překladu v případě titulkování a dabingu. S použitím příkladu Tarantinova filmu HANEBNÝ PARCHANTI poukázala na možné negativní účinky dabování vícejazyčných filmů: např. německý dabing stírá rozdíl mezi nadabovanou a diegetickou němčinou, čímž film ochuzuje o některé významy a vede k nepochopitelnosti a nelogičnosti některých scén. Vícejazyčné filmy tak podle mluvčí představují výzvu také pro vzdělávání překladatelů, jež by mělo zahrnovat trénink jazykového, kulturního a mediálního uvědomění. Druhá účastnice z Poznaně, Anna Urban, si jako téma zvolila dabování dětských filmů do polštiny, při němž velmi často dochází k velkému odklonu od výchozích dialogů v důsledku dosazování polských ekvivalentů za kulturně specifické prvky či aktualizaci s ohledem na současnou situaci v Polsku. Tato praxe otevírá otázky hranic překladatelské svobody a zodpovědnosti či možností hodnotit překlady na základě jejich přiměřenosti.

Přímo hodnocením překladů se zabýval příspěvek Juliane House z Hamburské univerzity. House představila některé zastaralé (mentalistické, behavioristické) i moderní (funkcionalistické, postmoderní, postkoloniální, lingvistické) koncepty hodnocení překladů, které však navrhuje nahradit nebo doplnit posuzováním pragmaticky-funkční ekvivalence. Toto hodnocení vyžaduje zapojení jazykové analýzy a komparativní rozbor pragmatiky daných jazyků. Mezi nejnovější trendy patří rovněž propojování translatologie se zkoumáním mezikulturní komunikace, kvantitativní výzkum pomocí korpusů či využití neurolingvistických studií. Ještě jinou perspektivu poskytla přednáška Jany Rakšányiové z Univerzity Komenského v Bratislavě, která se zaměřila na vliv tzv. jazykového průmyslu na překladatelství a na pozici překladatelů. Problémem tohoto

sektoru v dnešní době je produkce nekvalitních překladů (jako příklad může sloužit samotný překlad anglického *language industry* jako „jazykový průmysl“) a opomíjení překladatelské práce. Translatologické vzdělávání by budoucí překladatele mělo připravovat i na praktické a morální problémy s tímto povoláním v současnosti spojené.

Konference tedy nabídla rozmanitou škálu témat spojených s překládáním a s výukou překladatelství. Příspěvky i diskuse však nasvědčovaly tomu, že v celkovém pohledu na současnou translatologii mezi účastníky panuje spíše shoda: za klíčovou funkci translace je považována interkulturní komunikace a v didaktice překladu je pocítována potřeba silnějšího teoretického základu, jenž by měl vzniknout na základě propojení práce odborníků různého zaměření. Právě ve zprostředkování širokého spektra přístupů a otevření debaty mezi nimi tkví největší přínos greifswaldského kolokvia.

Zuzana Fonioková